

İSMET BİNARK ARMAĞANI

İshak Keskin
Ş. Nihal Somer
Nizamettin Oğuz

İstanbul 2015

Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
Yayın Numarası: 179

İSMET BİNARK ARMAĞANI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 16549

İç Düzen
İshak KESKİN

Kapak
Gönül GÖNER

Baskı - Cilt
Şenyıldız Matbaası

ISBN
978-975-6186-96-1
1. Baskı: 2015

Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
İstanbul - 2015
Tel: 90 (212) 526 16 15
Fax: 90 (212) 217 60 46

İçindekiler

Sunuş	9
Arif AŞCI	
Biyografisi ve Bibliyografyası İle İsmet Binark	11
Akif USLUY	
İsmet Binark'ı Tanımak... ..	33
Şebnem ALANYA TOSUN - Alptekin TOSUN - Orhan YALÇIN - Nazan DÜDÜKÇÜ	
Giresun Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Anabilim Dalına Başvuran Hastaların Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi	39
Selma ALPAY ASLAN	
Dünden Bugüne Ermeni Ülküsü 'The Armenian Cause' ve Tehcirle İlgili Bilgi Kaynaklarının Yeterliliği Üzerine	45
Zinnet Amil ALTINKILIÇ	
Al Jazeera Arşiv Departmanı ve Al Jazeera Markasına Kattıkları	73
Hakan ANAMERİÇ	
Esareti Hafifleten İki Arkadaş: Kitap ve Müzik	81
Bilgin AYDIN	
16. Yüzyıl Tahvil Ahkâm Defterleri	91
Murat CANDEMİR	
Sultan II. Abdülhamid Döneminde Matbaa-i Âmire'nin Kapatılması	107
Orhan Murat ÇOLAK	
II. Abdülhamid Döneminde Suçluların Fotoğraflanması: Beyoğlu Mutasarrıflık Fotoğrafhanesi ve Fotoğrafçı Komiser Mehmed Şemseddin Bey	123
Yaşar DEMİR	
Birinci Dünya Harbi ve Sonrasında Türkiye'de İttihad-ı İslam Çalışmaları -Hilafetin Kaldırılması ve Fransa'nın Yaklaşımı-	137
Ceyhan GÜLER	
Malezya'da Bilgi ve Belge Yönetimi Eğitimi	163
Hamza KANDUR	
Milli Arşivlerin Kamu Kurumlarına Sunduğu Hizmetler: Karşılaştırmalı Analiz	181
Mehlika KARAGÖZOĞLU-ASLIYÜKSEK	
Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde Hazırlanan Lisansüstü Tezlerde Dijitalleşme ve Dijital Kültür Etkisi: 1993-2013	189
Esra Gökçen KAYGISIZ	
Bilgi Merkezi Çalışanlarının İş Yüklerinin İş Doyum Düzeylerine Olan Etkisinin İncelenmesi	205
İshak KESKİN - Muhammet Hanefi KUTLUOĞLU	
Eski İran Medeniyetinde Arşivler ve Arşiv Uygulamaları	221

Özgür KÜLCÜ	
Bilgi İçerikli Kültürel Mirasın Yönetiminde Bütünleşik Sistemlerin Geliştirilmesi: Online Kaliforniya Arşivi Örneği	259
Mustafa MORİNA - Niyazi ÇİÇEK	
Bağımsızlığın Ardından Kosova'da Arşivcilik	291
Hüseyin ODABAŞ	
Türkiye'de Büyük Kentler Dışında Kurulan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin Özellikleri ve Kurulmakta Olan Bölümlere Öneriler	301
Hüseyin ODABAŞ	
Akademisyenlerin Yayıncılık Etiği Farkındalığı ve Eğilimleri: Atatürk Üniversitesi Örneği	317
H. İnci ÖNAL	
Dünya Kültür Mirasının Film Arşivlerinde Yaşatılması	329
Özhan SAĞLIK	
İstanbul'daki İlçe Belediyelerinin Bilgi Edinme Hakkı Kapsamında Elektronik Ortamdan Sunduğu Hizmetler	339
Ş. Nihal SOMER	
Bir Osmanlı Kağıtçı Esnafının Terekesi	349
Lorans TANATAR BARUH	
Türkiye'de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler	371
Ümran Merve ÜTÜCÜLER	
Hizmet Pazarlamasında Müşteri Memnuniyeti: Uşak İli Karayolu Ulaştırma Sektöründe Bir Uygulama	383
Yusuf YALÇIN	
Kent Arşivleri ve Türkiye	399
Kürşat YILDIRIM	
Kadim Pamir Yolu Hakkında Bazı Malûmatlar	415
Kenan YILDIZ - Mustafa Birol ÜLKER	
Özel Arşivlerin Kütüphane Koleksiyonlarındaki Yeri ve Hizmete Sunulması: İSAM Kütüphanesi Örneği	423
Malik YILMAZ	
Öğrenme Kavramı ve Bireysel Öğrenmede Halk Kütüphanelerinin Yeri	431
Murat YILMAZ	
Arşivciler ve Kütüphaneciler İçin Sosyal Medya ve Sosyal Medya Metri	439

Akademisyenlerin Yayıncılık Etiği Farkındalığı ve Eğilimleri: Atatürk Üniversitesi Örneği*

Publishing Ethics Awareness and Tendencies of Academicians:
The Case of Atatürk University, Erzurum Turkey

Hüseyin ODABAŞ**

Öz: Etik kurallar, akademik yaşamın düzenlenmesi ve denetlenmesinde yararlanılan önemli bir araçtır. Söz konusu kuralların akademik yayıncılık üzerinde de belirleyici rolü bulunmaktadır. Bilimsel yayınların yayınlanması, paylaşılması, düzenlenmesi ve yararlanılmasına yönelik uygulamalarda doğru ve yanlış arasında ince bir çizgi vardır. Söz konusu ilkelerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak ihlal edilmesi kişisel, ulusal, kurumsal veya bilimsel olmak üzere çeşitli sorunlarının doğmasına neden olmaktadır. Akademisyenlerin etik konusunda bilgi seviyeleri ve eğilimleri bireysel, kurumsal ve ulusal düzeyde araştırma performansını menfi ya da müspet şekilde etkilemektedir. Bu çalışmada Atatürk Üniversitesinde görev yapmakta olan akademisyenlerin bilimsel araştırmalarda etik algısı ve eğilimlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Akademik yayıncılıkta etik ihlallere neden olan temel sorunlar saptanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda akademisyenlerin etik ihlaller içinde değerlendirilen intihal, haksız yazarlık, hipotez sorunları, dilimleme ve tekrar gibi pek çok sorun hakkında görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yayıncılık etiği, bilim etiği, etik ihlal, intihal.

Abstract: Rules of ethics is an important tool in the regulation and inspection of the academic life. These rules also have decisive roles on academic publishing. There is a thin line between the right and wrong among the applications related to the use of these rules in the publication, share, regulation and utilization of scientific papers. Violation of these rules regardless of it being conscious or unconscious, leads to the emergence of various trust issues at personal, national, institutional, or scientific levels. The information levels and scientific ethic rules tendencies of academicians either positively or negatively affect their research performance at the personal, institutional and national level. This paper is aimed to examine the perceptions and tendencies of academicians at Ataturk University, Erzurum in Turkey towards ethical rules in scientific research. The basic factors

* Bu çalışma; 7th World Conference on Educational Sciences (WCES-2015) (05-07 February 2015 Novotel Conference Center, Athens - Greece) konulu konferansta sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
E-posta: odabashuseyin@gmail.com

leading to the violation of these rules in academic publishing are aimed to be revealed. In this sense, the opinions of the academicians on various problems grouped under ethical violations like plagiarism, unfair authorship, hypothesis problems, slicing and duplication is tried to be unveiled.

Keywords: Publishing ethics, science ethics, violation of ethics, plagiarism.

1. Giriş

Tarihten günümüze kadar akademiler, insanların erdemli olmanın gerekle-rini bir yaşam biçimi olarak benimsedikleri kurumlar olarak hizmet vermiştir. Erdemli yaşama anlayışı zaman içinde bilimsel ürünler olarak kaleme alınan yayınların belirli kurallara uygun olarak hazırlanmasına etki etmiştir. Bu kural-lar akademi camiasında genel olarak etik kavramı ile ifade edilir olmuştur.

“Etik, genel olarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırmaya yarayan davranış kuralları”dır (Erdem, 2012, s. 25). Akademilerde söz konusu kurallar yayıncılık alanında daha fazla dikkat çekmektedir. Akademik yaşamın en önemli faaliyet alanlarından biri bilimsel bilgi üretimi ve yayımıdır. Bu amacın doğal sonucu olarak etik uygulamalar akademik camianın önem verdiği / ver-mesi gerektiği başlıca sorumluluk alanlarından biridir / biri olmalıdır. Toplu-mun değer verdiği her alanda olduğu gibi, akademilerde de, etik ilkelere bağlı-lık konusunda zaman zaman istenmeyen davranışlar gözlemlenebilmektedir. Bu tür davranışların önemli bir bölümünü intihal ya da aşırı macılık olarak ifade edilen kusurlu kaynak kullanımı oluşturmaktadır. Akademilerde yayıncılık eti-ği konusunda sorunların azaltılması akademisyenler arasında duyarlılığın ge-liştirilmesini gerekli kılmaktadır.

2. Akademilerde Yayıncılık Etiği

Akademilerin öncelikli hedefleri bilimsel bilgi üretimini sürdürmek ve uz-man bireyler yetiştirmektir. Bilimsel bilgi üretiminin somut ve kanıta dayalı göstergeleri bilimsel yayınlardır. Nitelik ve nicelik değerlerine bağlı olarak bi-limsel yayıncılıkta gösterilen performans, bireysel, kurumsal, bölgesel ve ulusal düzeyde maddi ve manevi kazançlar sağlar. Örneğin; başkasının görüş, fikir ve bilgilerini kendi birikimi olarak pazarlayan bir akademisyen, sunduğunun kar-şılığı olarak unvan, makam ve maddi kazanç elde edebilmektedir. Diğer bir ifa-de ile haksız yere ödüllendirilebilmektedir. Bu nedenle etik ihlaller ve intihaller haksız pek çok ödül, patent, tazminat, hibe veya itibarın kazanılmasına yol aç-maktadır. Bu nedenle etik dışı davranış ahlaksızlıktır ve eğer telif hakkı ihlali söz konusu ise yasadışıdır ve bu nedenle engellenmelidir (Shahabuddin, 2009).

Yayıncılıkta etik dışı davranışları birkaç grup altında sınıflandırmak müm-kündür. Bunlardan ilki bilimsel yöntemlere uygun olarak kaleme alınmış yayın-larda istemsizce yapılan ve sonuca etki edecek hatalardır. Bu tür hataların, ha-tanın tespitinden kısa bir süre sonra potansiyel kullanıcılara duyurulması doğ-ru bir davranış olur. Bu tür hatalar etik dışı davranışlar içinde hafif olarak görü-lebilecek kusurlar arasındadır.

İkincisi araştırmanın ve yayının disiplinsiz, özensiz ve dikkatsiz biçimde hazırlanması ve bilimsel yöntemlere yüksek oranda uyulmaması sonucunda doğan kusurlardır. Akademilerde yayın sayısının yüksek olması bazıları tarafından temel bir gösterge olarak benimsenmiştir. Çok yayın yapma güdüsü genellikle yayınların özensiz hazırlanmasına neden olmaktadır. Bu etki ile yayınlanmış olan bir yayının belli bazı bölümleri daha sonradan yeniden yayınlanabilmekte ya da ufak değişikliklerden sonra yeni bir yayınmış gibi farklı formatlar içinde tekrardan bilim insanlarının hizmetine sunulabilmektedir (Ertökün, Berker, Tolun ve Ülkü, 2002, s. 36). Bu tür davranışlar ağır etik ihlaller grubu içinde değerlendirilmektedir.

Bilinçli ve kasıtlı olarak etik ihlal yapmak suretiyle yayın hazırlamak üçüncü ve en ciddi etik dışı davranışlar grubunda değerlendirilmektedir. Bu tür içinde sayılan hataların büyük oranda hukuki düzenlemelerde yeri vardır ve cezalandırmayı gerektirir. Örneğin başkalarına ait olan bir eserin ya da fikrin tümünü ya da bir kısmını kendi yayını olarak yayınlamak bu tür içinde gösterilebilir.

Akademik yayıncılıkta istem dışı ya da bilinçli olarak yapılan etik ihlallerin nedenleri arasında hiç kuşkusuz akademik ilerleme arzusu ilk sırada yer almaktadır. Ancak akademisyenlerin özellikle büyük kusurlar dışında daha hafif olarak görülebilecek etik kurallar konusunda eğitilememesi sorunu da bulunmaktadır. Proje ve yayın gibi bilimsel performansla konulan ödüller de ihlal sorununu büyütülmektedir. Çok boyutlu ve yoğun iş yükü ile çalışmak zorunda kalmaları akademisyenleri yayıncılık sürecinden ödün vermeye zorlamaktadır. Bu durum aynı zamanda yürüttükleri çalışmalarda hataların artmasına da neden olmaktadır.

3. Türkiye’de Akademilerde Etik Olgusu

Türkiye’de akademilerde yayıncılık etiğini izleme ve denetleme yetkisi büyük oranda Yükseköğretim Kurulu, TÜBİTAK ve üniversiteler bünyesinde oluşturulan etik kurullarındadır. YÖK Başkanlığı altında sağlık, sosyal ve mühendislik bilimlerinin her biri için oluşturulmuş üç etik kurul, yayın etiği açısından disipline aykırı durumların saptanması ve cezalandırılması sorumluluğunu yerine getirmektedir. Başkanlığa bağlı Hukuk Müşavirliği birimi altında araştırma ve yayın etiği ile ilgili sorunlarla ilgilenen bir ‘etik birimi’nin yanında yükseköğretim kurumu çalışanlarına yönelik disiplin suçlarını inceleyen ‘disiplin birimi’ de hizmet vermektedir. İki birimin de asıl çalışma alanı etik sorunlar olduğu için bazen aynı vakaya ait dosyalar her iki birim tarafından incelenmekte; fakat aynı vakalara ilişkin farklı yorumlar yapılabilmekte ve farklı sonuçlara varılabilmektedir (Demircioğlu, 2014, s. 154). Bu tür durumlar akademilerde etik sorunlar için standart bir ölçütün tam olarak oluşturulamadığını göstermektedir.

Türkiye’de her üniversitede farklı adlar altında bilim etik kurulları bulunmaktadır (Ünal, Toprak ve Başpınar, 2012). Bazı üniversitelerde yayınların denetimi, akademik yükselme dosyalarının incelenmesi, mesleki davranışların araştırılması gibi farklı alanlara yönelik çok sayıda etik komisyonlar bulun-

bilmektedir. Yapılan incelemeler bilim etik kurullarının daha çok bilimsel araştırmalara ve yayınlara yönelik uyulması gerekenler üzerinde çalışmalar yürüttüğünü ortaya koymaktadır (Gerçek ve diğerleri, 2011). Dolayısıyla bu çabaların bir sonucu olarak her üniversite gerek mesleki gerekse yayıncılık etiğine yönelik olarak genellikle etik ilkeler adıyla yönergeler oluşturmuştur. Bazı üniversitelerde farklı amaçlara yönelik çok sayıda yönergenin yayımlandığı bilinmektedir.

Üniversitelerde etik kurullar oluşturma ve etik ilkeleri yönergeler şeklinde yayımlama girişimlerinin özellikle 2000'li yıllarla birlikte hız kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu dönemden önce akademik yayıncılığın etik kodlara uyumluluğunun denetlenmesi konusunda bir boşluğun olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda yine bu dönemden önce etik duyarlılığın akademisyenler arasında daha yüksek olması beklenir bir durum değildir.

Günümüzde lisansüstü öğrencileri arasında bilimsel etiğe aykırı fiiller konusunda kayda değer bir farkındalığın oluşmadığını iddia eden Ünal, Toprak ve Başpınar (2012, s. 3), Türkiye'de intihal ve etik dışı fiiller konusunda hukuksal düzenlemeleri yapma ihtiyacının giderek arttığını ifade etmektedirler. Akademisyenler arasında evrensel geçerliliğe sahip yayıncılık etiğine yönelik ilkeler konusunda farkındalığın ve bilgi düzeyinin düşük olmasına, etik uygulamalar konusunda yürütülen çalışmaların akademilerde geç başlamış olması da etki etmiştir.

Türkiye'de son yıllarda yükseköğretim sisteminin büyümesiyle birlikte akademik yaşamda meslek ahlakı ihlallerine yönelik düzenlemelerde belirgin bir mevzuat açığı ve uygulama karmaşası bulunmaktadır (Ünal, Toprak ve Başpınar, 2012). Zira yayınlarında etik ölçütleri bilinçli biçimde ihlal eden akademisyenlere içinde bulunduğu süreci bir süreliğine dondurma dışında caydırıcı bir ceza verilememektedir. Örneğin doçentlik sınavında intihal eylemi tespit edilen adayların başvurusu iptal edilmekte; buna karşın caydırıcı bir ceza verilmemektedir. Aday belli bir süre sonra sınava yeniden müracaat edebilmektedir. Sürecin bu şekilde işlemesine neden olan pek çok faktörden bazıları şunlardır:

- Etik uygulamaların genel durumu.
- Etik uygulamalar konusunda görüş ayrılıkları.
- Makale ve dergi yayıncılığında gözlemlenen sorunlar.
- Etik vakalara yönelik çözüm önerileri.

4. Amaç ve Yöntem

Son yıllarda Türkiye'de üniversite sayısında hızlı bir yükselme yaşanmış ve bu duruma bağlı olarak toplam akademik kadro miktarında önemli bir artış olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'de akademik yayıncılık sistemi içinde etik sorunların oranında artış olduğunu iddia edenlerin sayısında da artış yaşanmıştır.

Kurumsal düzenlemelere bütün olarak bakıldığında akademilerde etik uygulamaların standart bir yapıya kavuşturulamadığı görülebilmektedir. Buna bağlı olarak akademisyenler arasında konu ile ilgili çok farklı görüşler ortaya çıkabilmektedir. Akademisyenlerin çoğunda etik ihlal vakalarının görmezden gelinerek cezalandırılmadığı düşüncesi hâkimdir. Bir kısmı ise, verilen cezaları

ağır bulabilmektedir. Bazı üniversitelerde etik uygulamalara karşı çok sıkı tedbirler alınırken, bazılarında denetimden yoksun olunabilmektedir. İntihal vakalarının cezalandırılmadığına ilişkin örnekler akademisyenlerin konuya olan duyarlılıklarının zamanla zayıflamasına yol açmaktadır.

Araştırmanın amacı bu dağınık durum içinde akademisyenlerin yayıncılık etiği ile ilgili düşüncelerini, bu tür vakalara karşı aldıkları tavırları ve sergiledikleri davranışları saptamaktır. Aynı zamanda akademik yayıncılık sistemi içinde görülen etik ihlallerin nedenlerini saptamak da amaçlar arasındadır.

Bu saptamalar için Atatürk Üniversitesinde farklı disiplinlerde görev yapmakta olan 15 akademisyenle görüşme yapılmıştır. Bunların 8'i bay, 7'si bayandır. Katılımcıların 6'sı yardımcı doçent, 5'i doçent ve 4'ü profesör unvanlarına sahiptirler. 29-64 yaşlar arasında değişen katılımcılar gruplandırıldığında alt yaş grubundan 6, orta yaş grubundan 7 ve üst yaş grubundan 2 kişiyle görüşme yapılmıştır.

Akademisyenlerden dört konu hakkında değerlendirme yapmaları istenmiş; ancak görüşme sırasında konular zaman zaman katılımcıların görüşleri doğrultusunda alt konulara açılmak suretiyle derinleşmiştir. Elde edilen veriler dört konu etrafında sınıflandırılarak analiz edilmiştir:

- Etik uygulamaların genel durumu.
- Etik uygulamalar konusunda görüş ayrılıkları.
- Makale ve dergi yayıncılığında gözlemlenen sorunlar.
- Etik vakalara yönelik çözüm önerileri.

5. Bulgular ve Değerlendirme

Elde edilen veriler üç grup altında sınıflandırılarak irdelenmiştir. Bunlar, genel değerlendirmeler, dergi yayıncılığına yönelik değerlendirmeler ve çözüm önerileri şeklindedir.

a. Genel Değerlendirmeler

Akademisyenler arasında etik vakalar içinde genellikle aynı sorunlar üzerinde kümelenme olduğu bilinmektedir. Bunlar içinde özellikle yazarların önceki yayınlarına atıf yapmadan alıntı yapması, uzun ve birebir alıntılarının kurallına uygun olarak yapılmaması, özensiz çalışmadan kaynaklı fiziksel hataların oluşması, kaynak verilerinin eksik ya da hatalı olması sorunları başı çekmektedir. Bütün bunlar yayıncılıkta etik kodlara karşı farkındalığın zayıf olduğunu ve hatta büyük oranda yeterli bilgiye sahip olunmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda genel değerlendirmeler başlığı altında yapılan saptamalar, genel durum tespiti, sorunlar ve görüş ayrılıkları şeklinde sınıflandırılmıştır.

Durum Tespiti ve Sorunlar

Akademisyenlerin büyük bölümü genel olarak yayıncılık etiğinin anlamı, etik kodlar, etik ihlaller ve ihlallere karşı yaptırımlar konularında farkındalığın düşük olduğunu dile getirmektedir. Etik davranışlara ilişkin bir takım genel kurallar konusunda bilgi sahibi olsalar da akademisyenlerin uygulamada so-

runlar yaşayabildiklerini ifade eden Arıkan ve Yılmaz Demir (2009, s. 220), buna 'kurumsal etik eğitimi'nin yapılmamasını neden olarak göstermektedirler. Etik ölçütler genel olarak bütün disiplinlerde ortak temellere dayansa da bazı disiplinlerde farklı uygulamalar yaşanabilmektedir. Bu sorunlar özellikle lisansüstü eğitim programlarında ve / veya akademik yaşamın ilk adımlarında etik uygulamalara yönelik doyurucu programların zorunlu kılınması ile aşılabılır. Katılımcılardan biri akademisyenlerin konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ve buna bağlı olarak zaman zaman mağdur olduklarını ifade etmektedir.

Akademisyenler telif hakları konusunda da bilgisiz ve mağdurdur. Süreli yayınlarda hakemlik konusunda etik kriterler akademisyenlerce yeterli düzeyde bilinmemektedir.

Yayıncılığın dijitalleşmesi ile birlikte akademisyenlerin bilgiyi arama, edinme, kullanma, yayma ve denetleme süreçlerinde köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Dijitalleşme, etik uygulamalar konusunda geçmişte sergilenen duyarsız ve kötü alışkanlıkların terk edilmesini zorunlu hale getirmektedir. Günümüzde kullanılmakta olan intihal yazılımları etik ihlalleri olan yayınların sorunlarını saptama konusunda oldukça başarılı sonuçlar vermektedir. Hatta geçmiş yayınların dijitalleştirilmesi ve bütün bilim dünyasının kullanımına sunulmasıyla birlikte, geçmişte etik ihlaller yapılarak hazırlanan yayınlardaki sorunlar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Ancak akademisyenlerin de intihal yazılımlarını kendi ve çevresindeki yayıncılık süreçlerinde kullanmayı alışkanlık haline getirmesi gerekmektedir. Katılımcılardan biri etik ihlal vakalarının yeni olmadığını vurgularken, bir diğeri bu tür vakaların intihal yazılımları ile azaltılabileceğini ifade etmiştir.

Etik ihlallerin güncel bir konu olmadığı ve geçmişe yönelik olarak da yapılması gerektiği kanaatindeyim. En çok etik ihlal ve intihal yapanların bu kavramı ve şüpheyi başkaları için uyguladığını düşünüyorum.

İntihal yazılımlarının oldukça yaygınlaşması gerekmektedir.

Günümüzde hazırlanan bilimsel yayınların yazar sayılarında fark edilir biçimde bir artışın olduğu pek çok araştırmada dile getirilmektedir (Al, 2005; Boydak, 2011). Yazar sayısının artışı ile birlikte farklı türde pek çok sorun da beraberinde gelmiştir (Boydak, 2011, s. 24). Erdem (2006), Türkiye'de bilimsel yayıncılıkta etik duyarlılığın çok gelişmediğini ve etik kuralların kurumsallaşmadığını, bu nedenle herhangi bir araştırmaya katılmadığı halde birçok yayında yazar olarak adı geçen kişilere rastlamanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Araştırmanın asıl yazarının ilk sırada olmadığı ya da bir kişi yazdığı halde çok sayıda ismin yazar olarak görüldüğü pek çok örneğe rastlanmaktadır. Erdem, çalışmasında bu tür vakalara genellikle hazıra konma isteği, kıdem / makamın etkisi, etik bilinç eksikliği, karşılıklı yazarlık armağanı, yükselme sistemi, danışmanlık-öğrencilik gibi nedenlerin etki ettiğini ifade etmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmede de büyük oranda bu durumu destekler mahiyette açıklamalara yer verilmiştir. Örneğin bir katılımcı,

Yayıncılık etiğinde karşılaştığımız en yaygın ihlal, yayınlara emeği olmayanların yapılmasıdır. Bu sorunlar fen ve sağlık bilimlerinde oldukça yaygındır diyerek literatürde yer alan iddiaları desteklemektedir. Bir başka katılımcı ise, Ortak çalışmalarda katkı düzeyi belirtilmelidir. Ortak çalışma, yayın sayısını kasıtlı bir şekilde yükselten gayri ahlaki bir durumdur. Karşılaştığımız her 10 çalışmadan 8 'inde 2. 3. ve 4. yazarlar hatır ve gönül için ilave edilmişti. ifadesi ile durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

Yayıncılık alanında etik sorunlar arasında sıkça rastlanan diğer bir kusur ise yayınların birebir farklı eserler içinde defaten ya da dilimlenerek yayınlanmasıdır. Genellikle daha fazla puana sahip olmak için bu tür kusurlu davranışlarda bulunan yazarlar, daha önce yayınladıkları makaleyi ya da sundukları bildiriye daha sonra çok küçük değişiklikler yaparak ya da hiç değiştirmeyerek daha önce yayınlanmış olduğu bilgisini de vermeyerek yeniden yayınlama / sunma girişiminde bulunurlar. Katılımcılar da akademisyenler arasında defaten ya da dilimleyerek yayınlama girişiminde bulunma davranışının dikkat çekici oranda olduğunu belirtmektedir. Katılımcılardan biri;

Doçentlik başvurusunda bulunan bir adayın bir makaleyi iki makale şeklinde birinden diğerine 3'er sayfa alıntı yaptığını gördüm ifadesi ile sorunu bir yönüyle dile getirmeye çalışmıştır.

Sorunlar Konusunda Görüş Ayrılıkları

Etik ilkeler ve uygulamalarla ilgili olarak bazı akademisyenlerin genel geçer olarak kabul edilen kimi kurallara aykırı duruş sergiledikleri bilinmektedir. Bunlar çoğunlukla hafif kusurlar olarak bilinen hususlarda görülmektedir. Örneğin daha önceki yayınlarında ortaya attığı bir fikri sonraki yayınlarında atf yapmadan kullanma bazılarına göre normal bir uygulama olarak görülebilmektedir. Benzer şekilde yabancı dilde sunduğu bir bildiriye anadilinde yeniden sunma ya da bir makale olarak yayınlama kusur olarak görülmeyebilmektedir. Bir katılımcı,

Bazı bilim insanları özellikle profesör olduktan sonra aynı eseri konferans, bildiri gibi farklı biçimlerde defalarca yayımlıyor veya sunuyorlar. Hatta yolluklu ve gündelikli olarak bu etkinliklere katılıyorlar. Bu konunun çok önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum.

ifadesi ile söz konusu hususu dile getirmektedir. Oysa bazıları daha önce yayımlandığını belirtmek suretiyle yeniden yayınlamanın mahsurlu olmadığına inanmaktadır. Hatta daha önce sunulan bir bildirinin, farklı bir kitleye yeniden aktarılıyor olmasını kazanım olarak görmektedir. Benzer biçimde başkalarından alınan bir ölçeğin / anketin izin alınmaksızın ve yalnızca kaynak göstermek suretiyle kullanılabileceğini belirtenler bulunmaktadır. Bir katılımcı,

Akademisyenlerin başka bir araştırmada ölçek / anket gibi araçların aynısını veya benzerini kendi araştırmasında kaynak göstererek kullanabilir. İzin alması gerekmez. Nereden alındığını göstermesi, belirtmesi yeterli olmalıdır.

ifadesi ile genel geçer uygulamalardan farklı olarak düşüncesini paylaşmaktadır.

b. Dergi Yayıncılığına Yönelik Değerlendirmeler

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de akademik yayıncılığın temel araçlarından biri akademik dergilerdir. Akademik dergi yayıncılığının özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunları bulunmaktadır. Dünyada akademik yayıncılığa yön veren yayınevlerinin ve dergilerin büyük bölümü gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır. Dolayısıyla kaliteli makaleler öncelikle gelişmiş ülkelerin öncülüğünde yayınlanan süreli yayınlarda yayınlanmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde yayınlanan dergilerin birinci sınıf dergiler içine girmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye’de yayımlanan dergilerin neredeyse tamamı dünyada tanınan dergiler arasında yer bulamamaktadır. Ayrıca bu durum, söz konusu nitelikte olan dergilerin ticari değer kazanmasının da önüne set çekmektedir. Ticari değeri olmayan dergiler doğal olarak yayın sürecine emeği olanlara ücret ödeyememektedir. Bu durumda olan dergilerin büyük bölümünde süreç gönüllülük yaklaşımı ile sürdürülmektedir. İş süreçlerini gönüllü çalışanlar ile sürdüren dergiler her zaman kaliteden ödün vermek zorunda kalırlar ki, Türkiye’deki dergiler büyük oranda bu sorunu yaşamaktadır.

Türkiye’de akademik dergi yayıncılığında görülen sorundan bir diğeri ise dergilerin bir kısmının yalnızca ihtiyacı olan akademisyenlere puan kazandırma işlevi görmesidir. Bu dergilerin bir kısmı sözleşme yenilemek zorunda olan akademisyenlerin makalelerini çeşitli çıkarılara karşılık yayınlamak için hizmet vermektedir. Bu tür dergiler, tanıdıklarına hizmet etmek ve / veya yayın karşılığında ücret almak gibi çıkarlar karşılığında yayın hayatını sürdürmektedir. Dolayısıyla bazı dergilerin editörlük ve hakemlik süreçlerinde de ciddi sorunlar bulunmaktadır. Örneğin katılımcılardan biri,

Yayın yapanlar kadar dergi editörlerinin de bilimsel sorumluluklarını ne kadar yerine getirdikleri etik kurallar çerçevesinde sorgulanmalıdır. Duyumlarla değil doğrularla hareket eden, yanlışı her zaman doğruyu yaparak düzelteren bilim insanının yukarıda bu tür problemlerle hiçbir zaman işi olmayacaktır.

görüşü ile dergilerin yönetim sorununa dikkati çekmektedir. Makale yazarlarının yayın süresini kısaltmak için makalelerini aynı anda çok sayıda dergiye göndermesi etik bir kusur olarak bilinirken, bazı akademisyenler makale yayınlama sorunlarının yazarları bu yola zorladığını dile getirmektedir. Örneğin bir katılımcı,

Yayımlanma sürecini kısaltmak amacıyla aynı anda birçok dergiye makale gönderilebilir, herhangi birinde yayınlanması durumunda diğerlerini geri çeker.

ifadesi ile genel geçer kuralın aksine bir görüş beyan etmektedir. Bu sorunları azaltabilmek için Türkiye’de akademik dergilerin tek dijital omurga üzerinden yönetilmesi gerekmektedir. 2013 yılında TÜBİTAK’a bağlı ULAKBİM tarafından sürdürülen DergiPark Projesi ile Türkiye’de yayınlanmakta olan akademik dergilerin web üzerinde hizmet veren bir platformda harmanlanması sağlanabilmiştir. Halen 322’si üniversiteler tarafından yayınlanan 492 dergi ve 115.678 makale söz konusu portal aracılığı ile araştırmacıların hizmetindedir (TÜBİTAK ULAKBİM, 2015). Ancak editör ve hakemler kendi dergilerinin dışında yayın-

lanmak üzere diğer dergilere verilen makaleleri göremediği için kendine yapılan müracaatların başka dergilere de gönderilip gönderilmediğini fark etme şansları yoktur. Yine de dergilerin dijitalleştirilmesi ve tek bir gövde üzerinde toplanıp hizmete sunulması büyük bir başarıdır. Zira ortak havuzda toplanan dergilerde intihal vakalarını saptayabilmek oldukça kolaylaşacağı için zamanla etik kusur miktarında azalma olacaktır. Katılımcıların bir kısmı dergilerin dijitalleştirilmesi ve tek bir yapı üzerinde toplanmasına yönelik görüş beyan etmektedir.

Dergilerin tamamına internet üzerinden yayın zorunluluğu getirilmelidir. Dergilerde, doktora tezlerinde ortak yazım kuralları oluşturulmalıdır.

Sosyal bilimler alanında dergilerin tek bir havuzda toplanarak kriterlerin somut bir hale getirilmesi zaruridir diye düşünüyorum. Bu gibi önlemlerle etik sorunlar belli bir ölçüde de olsa minimize edilir kanaati taşımaktayım.

c. Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Bilimsel yayıncılıkta etik ihlallerin çok sayıda türü vardır ve bazen bu türler arasında iç içe geçen durumlar söz konusu olabilmektedir. Örneğin uydurma bir alıntı aynı yazar tarafından birden fazla yayınlanmış olabilmektedir. Aynı yayınlarda birden fazla etik ihlalin yaşanması da söz konusu olabilmektedir. İntihal eylemi ile haksız yazarlık eylemi bir arada olabilmekte, yayının değişik bölümlerinde / kısımlarında farklı farklı etiğe aykırı eylemler bulunabilmektedir (Demircioğlu, 2014, s. 175). Dolayısıyla etik ihlallerin saptanması ve sınıflandırılması konusunda zaman zaman çözümlenemeyen sorunlar yaşanabilmektedir. Saptanması durumunda ise, akademik camiada içinde etik uygulamalar üzerinde kesin uzlaşa sağlanamaması nedeniyle zaman zaman aynı vakalara yönelik farklı kararlar alınabilmektedir. Farklı kararların alınmasına çoğunlukla gerekli ve yeterli hukuksal düzenlemelerin olmaması neden olabilmektedir. Örneğin, doçentlik başvurularından birinde komisyonun ayıplı olarak nitelendirdiği yayınlardan dolayı adaya ihtar verdiği ve doçentlik başvurusunu iptal ettiği halde, adayın olayı mahkemeye taşınması sonucunda mahkeme yapılan işlemin mevzuatta yeri olmadığını gerekçe göstererek ihtar ve iptal kararını bozmuştur (Demircioğlu, 2014, s. 176). Buna benzer çok sayıda vakada görüldüğü gibi etik süreçlerin idaresine yönelik hukuksal düzenlemelerde büyük boşluklar vardır. Ancak bu duruma rağmen az sayıda da olsa açık / net ihlali olanların cezalandırıldığı bilinmektedir. Bu ihlallerin büyük bölümü intihal vakalarıdır. Akademisyenlerin büyük bir bölümü akademik camiayı töhmet altında bırakan intihal vakalarının önlenmesi için vakalara sebep olanların ifşa edilmesini talep etmektedir. Örneğin katılımcılardan biri,

Yayıncılık etiği ve etik sorunları olan ve belgelenen / cezalandırılan akademisyenlerin ilgili alandaki tüm akademisyenlere duyurulması sadece tarafların yazışmalarında kalmaması gerektiğini düşünüyorum.

ifadesi ile bu düşünceyi dile getirmektedir.

Bazı etik ihlal davalarının adaylara olan olumsuz yansımalarının sebeplerinin de irdelenmesi gerekmektedir. Örneğin doktora öncesi yapılan yayımların

doçentlik müracaatlarında puan olarak kabul edilmemesi, genç araştırmacıların önüne konmuş büyük bir engeldir. Doçentlik müracaatında doktora öncesi yaptığı yayını koyan bir adayın etik komisyon tarafından cezalandırılması (Demircioğlu, 2014, s. 199), bilimsel üretkenliğe engel oluşturmaktadır. Doçentlik müracaatında ulusal toplantılarda sunulan bildirilerin adaya 0,25 puanlık bir getirisi olmasına rağmen, yabancı dilde uluslararası toplantılarda sunulan bildirilere puan verilmemesi tartışılması gereken durumlardan biridir.

Etik ihlallerin yaşanmasında elbette en büyük pay, akademik ürünlerin var olmasını sağlayan yazarlarındır. Yazarların etik kusurlar konusunda bilgi düzeyinin son derece yüksek olması, etik ilkeleri özümsemesi ve duyarlılık göstermesi gerekir. Yazarların bu yetkinliklere sahip olması bilim yaşamının ilk adımlarında ne oranda etik eğitim aldıklarıyla ilgilidir. Akademisyenlerin büyük bölümü etik bilincin ve duyarlılığın gelişmesini genç yaşlarda aldıkları eğitimle ilişkilendirmektedir. Çözüm önerisi olarak da eğitimi hedef göstermektedirler:

Etik hususunda bilinçli bir toplum olabilmek için ilkokuldan itibaren hak etmeden bir şey elde edilemeyeceğini bireylere benimsetmek gerekir.

Bilimsel çalışmalarda etik ihlalinin sınırları kesin olarak belirlenmeli ve araştırmacılara bu konuda net bilgiler verilmeli.

Değerler eğitiminin tüm öğretim kurumlarında hassasiyetle verilmesi gerekir. Aksi takdirde etik kurallar ve ihlaller konusunda tedbir almakta güçlük çekilecektir.

Sonuç

Etik, akademik yayıncılıkta bilimsel üretime doğrudan etkisi olan önemli değerler kümesidir. Akademik yayıncılık, yayının niteliği, etki değeri ve aynı zamanda etik ilkelere olan uyumluluğu ile ölçülen bir yayıncılık türüdür. Her tür araştırmacının belli oranda etik değerlere bağlı olarak hazırlanması beklenir. Akademik yayınlarda ise etik değerlere bağlılık öncelikli unsurlardan biridir. Bu bakımdan her akademisyenin yayıncılıkta etik uygulamalara karşı son derece hassas olması gerekmektedir.

Diğer taraftan akademik camia içerisinde etik ilkelerin uygulanmasında ve yayınların etik ölçütlere uygun olarak denetlenmesinde görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Bu durum zaman zaman benzer vakalarda farklı denetim ve yaptırım sonuçlarının doğmasına neden olabilmektedir. Yayıncılıkta etik düzeyin yükseltilebilmesi için ulusal ölçekte benzer ilkelerin saptanması ve benzer denetim süreçlerinin oluşturulmasına gereksinim vardır. Dolayısıyla akademi camiası içinde farklı düzeyde sorumlulukların olduğu ifade edilebilir.

Yazarlığın yanı sıra akademik yayıncılıkta rolü olan her birey ve kurumun etik ihlallerin azaltılmasında sorumluluğu vardır. Her şeyden önce Türkiye'de Yükseköğretim Kurulunun ulusal mevzuatların oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda acil tedbir almasına ihtiyaç vardır. Bu düzenlemelere uygun olarak her üniversite ve bilim kurumunun kendi iç yönetmeliklerini hazırlayarak yürürlüğe koymaları ve kurullarını oluşturmaları önem taşımaktadır. Yasal dü-

zenlemeler, yalnızca yayınların sahibi ya da sahiplerini değil, yayınları denetleyen bireyler ve kurulların tümünü kapsayacak düzenleme ve yaptırımları içerecek şekilde hazırlanmalıdır. Editörlerin, hakemlerin ve etik kurul üyelerinin kendilerine düşen sorumlulukları daha ciddiyetle takip edeceği ortamlar oluşturulmalıdır. Etik kurullar, hakemler ve editörler gibi denetim merciinde bulunan bireylerin aldığı kararlar şeffaf ve denetime açık olmalıdır. Dijital yayıncılık teşvik edilmeli ve bilimsel yayınların denetlenebilir açık erişim arşivlerinde derlenmesine yönelik girişimler başlatılmalıdır. Bu yolla etik sorumluluk yapısı içinde otokontrolün geliştirilmesi sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Al, U. (2005). Çok yazarlılığın bilimsel iletişimdeki yeri. *Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e Armağan* içinde (s. 31-41). M. Emin Küçük (Yay. haz.). Ankara: TKD. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/multipleauthorship.pdf>
- Arıkan, H. ve Demir, Y. G. (2009). Akademisyenlik ve etik: Uygulamalar üzerine toplumsal bir değerlendirme. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. 3 Nisan 2015 tarihinde www.sosyolojiderneği.org.tr/kutuphane/icerik/arikan_hakan.pdf adresinden erişildi.
- Boydak, M. (2011). Araştırma ve yayın etiği. *Bilim etiği* içinde (s. 15-42). N. Atasoy, M. Boydak, H.A. Çırpan, A. Kendigelen, İ.E. Meriç, A.T. Sarıkaya, A. Ulubelen, H. Yazıcı, H. ve N. Yıldırım (Yay. haz.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Demircioğlu, M.Y. (2014). İdari yargı kararları çerçevesinde bilimsel yayın etiği sorunları. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 145-218.
- Erdem, A.R. (2012). Bilim insanını yetiştirmede etik eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 25-32.
- Erdem, R. (2006). Çok yazarlı bilimsel çalışmalarda yaşanan etik problemler. *II. Uygulamalı Etik Kongresi*. 10 Mart 2015 tarihinde http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_841/841_25014.pdf adresinden erişildi.
- Ertekün, C., Berker, N., Tolun, A. ve Ülkü, D. (2002). *Bilimsel araştırmadan etik ve sorunları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Gerçek, H., Güven, M.H., Özdamar, G.O., Yanpar-Yelken, T. ve Korkmaz, T. (2011). Yükseköğretim kurumlarında etik ilkeler, sorumluluklar ve davranış kuralları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 80-88.
- Maya, İ. (2013). Akademisyenlerin meslek ahlakına aykırı olan davranışlara ilişkin algıları (ÇÖMÜ Eğitim Fakültesi örneği). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (6) 491-509.
- Shahabuddin, S. (2009). Plagiarism in Academia. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 21(3), 353-359. 18 Şubat 2015 tarihinde <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ909069.pdf> adresinden erişildi.
- TÜBİTAK-ULAKBİM. (2015). DergiPark Akademik. 3 Mart 2015 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Ünal, M., Toprak, M. ve Başpınar, V. (2012). Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: Sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (3), 1-27.